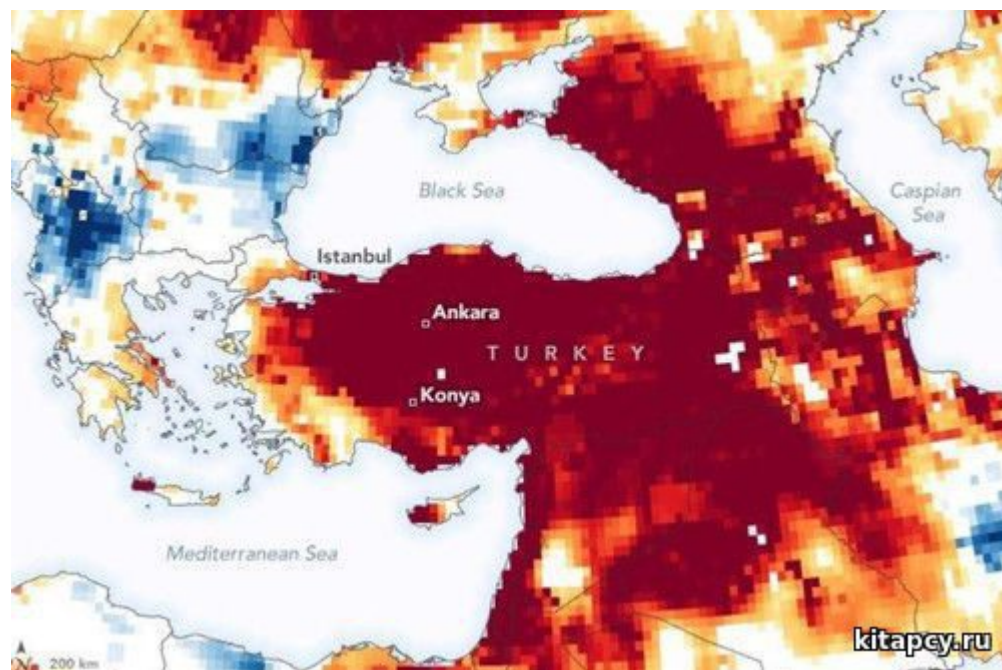

Kepen suwy: Skwažinalarymyzy gazýan 20HT-my?

Category: Kitapcy, Oba hojalygy: maldarçylyk we ekerançylyk
написано kitapcy | 26 январа, 2025

Kepen suwy: Skwažinalarymyzy gazýan 20HT-my? KEPEN SUWY:
SKWAŽINALARYMYZY GAZÝAN 20HT-my?

NASA tarapyndan çap edilen kartada Türkiýäniň ýerasty suwlarynyň ortaça derejesiniň ep-esli pese düşendigi görkezilýär / Surat: NASA

Ýangynlaryň ýylyň ýylyna bolup duran Toros daglarynyň eteklerinde ýerasty suw gorlaryndan peýdalanylyşy we emeli suw babatda Antalýany uly şäher we tomusky ýerler hökmünde üstünde durup geçsek gowy bolar.

Mälim bolşy ýaly Antalýa oba hojalyk we turizm, ýagny, 20HT babatda ýurdumyzyň ýüzüniň tuwagy.

Girdeji çeşmesi hökmünde her iki pudagam hemişe hökümetler tarapyndan goldanyp gelinýär.

Emma keteklerden «altyn ýumurtgalar» çöplenende, «towuklaryň» artbujagynyň nähili awuşaýandygyny görýän ýok.

Şu meselede jogapkärçilikli çemeleşýän birnäçe edaranyň başyny çekýän Antalýanyň TMMOB Geolog-inženerler edarasynyň geçiren

barlaglaryna görä, Antalya agyz suwunyň 90%-den gowragyny ýerasty suwlaryndan üpjün edýär.

Göräýmäge, munda erbet zadam ýok ýaly, çünki ýurt boýunça alanda munisipalitetleriň käbir ýerlerde agyz suwuny 100%-e ýetýän derejede skwažinalardan alýandygyny bilýä4is.

Antalyada ýaşaýan 2 million 668 müň adamyňam gerek suwuny şu ýol bilen üpjün etmegiň mesele däldigi görülyär.

Mesele – 14 milliona ýeteňkirlän turistleriň 50 milliona golaý gijeleýin sanynda ýatyr.

Bu sanlar bizi buýsandyryýanam bolsa, 428 sany başýyldyzly otel 680 müň orunlyk ýatakhana bilen çäklenmän, ýyldyzly-ýyldyzsyz otelleriniň, umumyýaşaýyş jaýlarynyň, tomusky dync alyş öýleriniň (daçalaryň) sanyny köpeldip barýar.

Kenarýakalaryny basyp alyşlar dowam edýär, indem tomusky dync alyş öýlerini, turistik binalary, şäherçeleri, ýaşaýyş jaýlaryny, tomusky ýyladyşhanalary (teplisalary) Beýdaglarynyň, Gündogar Toros daglarynyň çür depesine çenli gurup çykdylar.

Bu ýerlerde indi ýabany towşanlaryň içip biläýjek kak suwy-da galmady. Gurbagalaryň sesi ýat boldy.

Daça ýöredýänleriň gazan guýulary guramaga başlansoň, penjirelere «satlyk» ýazgylary asylmaga başlandy.

Mälim bolşy ýaly, turistik binalar adaty jaýlardan 2-3 esse köp suw harçlaýar (basseýnler, tennis kortlary, duşlar, gök zolaklary suwarmak we ş.m.).

Hasaplamalara görä, turistik binalarda adam başyna gündelik sarp edilýän suw 400-700 litr aralykda.

Ortaça adam başyna gündelik 500 litrden kabul etsek, 50 million gijeleýin 500 litr – günde 25 million metr kuba barabar bolýar.

Netijede her ýyl suwa iň köp mätäçlik duýulýan möwsümde şonça suw harçlanýar.

Ösen ýurtlar indi turist gelerini isläp duranoklar, gaýtam azaltmaga synanyşýarlar.

Amsterdam şäheriniň munisipaliteti şähere gelýän myhmanlaryň sany 20 milliondan geçensoň, köpçülikleýin turizmiň önüni almak üçin uly ýolagçy gämileriniň şäher merkezine labyryny

atmagyny gadagan etdi.

Muňa tutaryk bolsa, turizmiň daşky gurşawyň hapalanmagyna sebäp bolýanlygy we käbir rezerwleriň gutarmagy.

(«Turist sanyny azaltmak isleýän Amsterdamda uly ýolagçy gämileri gadahan edildi», 2023).

Grek adalary her ýyl köpçülikleýin turistleriň känliginden ýaňa suw edaralary suw üpjünçiliginiň zordan 40%-ni üpjün edip bilýärler.

Ýurdumyzdaky kenaryaka sebitlerimizde hem şuňa meňzeş ýagdaý gaýtalanýar.

Mysal üçin, Bodrumyň ilatynyň dokuz günlük baýramçylyk dync alyşlygynda 195 müňden bir milliona ýetendigini gördük.

Görlüşi ýaly, turizm pudagy o diýen höwes ederlik zadam däl.

• Emeli suw

Turistik zonalarda deňeçerligi saklaýan ikinji OHT-a seredenimizde, oba hojalygynda ulanylýan ýerasty suwlar babatda täze adalga garşymyza çykýar: Emeli suw.

«Emeli suw» – dünýä derejesinde söwdasy edilýän önümleriň ýetişdirilýän we öndürilýän wagtynda ulanylýan suwuň mukdaryny kesgitleýän söz.

Global ölçegde emeli suw söwdasy ýylda 986 milliard metr kub hökmünde hasaplanýar (Pearce, 2009).

Şu boýunça Orta Aziýa çölllerinde pagta meýdanlary üçin Aral deňziniň ýok bolşy, Päkistanda pagta ekmek üçin pida berilen Hind derýasy ýaly mysallary ýatladyp, Antalýadaky emeli suwuň

ýagdaýyna göz aýlalyň.

Antalýa ýylyň dört paslynda ir iýmiş we gök önüm öndürüp satýan iň hasylly etrabymyz. 2020-nji ýylda Antalýanyň «Toptancı Hal» kompleksinden 850 müň tonna ir-iýmişdir gök önüm ýurduň içine we daşyna ugradylypdyr («Antalýadan dünýä ýurtlaryna gök önüm we ir-iýmiş eksport edilýär», 2021).

Bu maglumat bize bir wagtyň özünde 135 ýurda emeli suwy-da ýurdumyzdan daşyna çykarýandygymyzy aňladýar.

Ekerançylykda ulanylýan suwlaruň agramly böleginiň ýerasty suwlaryndan peýdalanýandygyny hemmämiz bilýäris.

Hasam beteri, Antalýanyň Geolog-inženerler edarasynyň ýanh bilen bile beýleki edara-kärhanalarynyň berýän habaryna görä, Korkuteli etraby häzir ýerasty suwlarynyň ýarsyndan gowragyny ýitiren ýagdaýda.

Onuň yzyndan Elmaly ýaly derejesi ýokary ýerlerdäki suw gorlary barýar. Parniklerdir teplisalar üçin gazylýan skwažinalaryň suw derejesi yzygiderli has aşaklara düşýär.

Sakasyny daglardan alyp gaýdýan we şäheriň agyz suwuny üpjün edýän käbir skwažinalarda adamyň saglygyna zyýan berip biljek derejede gurşunyň bardygy hakda ASAT we Geolog-inženerler edarasynyň arasyndaky jedel häzirem dowam edýär. (Antalýa suw gorlarynyň hapalygy hakda metbugat beýannamasy, 2018 ý).

Antalýanyň emeli suw meselesi eksportynyň üstünde gaýtadan durup geçmeli bolsa, gazanan pulumyzyň köplüğine begenmegiň o diýen dogry däldigini görýäris.

Eksport edýän gök önümlerimiziň, ir-iýmişlerimiziň önümçiligi üçin harçlanýan suwuň mukdary ölçenende, olar bilen birlikde nägadar emeli suw sarp edendigimizi aňsat bilip bilýäris.

Pomidor plantasiýasy boýunça hasaplaýyş işlerini geçirsek, belki-de, mesele hasam aýdylaşar. Bir kilogram pomidor ýetişdirmek üçin ulanylan suwuň mukdary 180 litr. Saçagymyzda ulanylýan her kilogram pomidor üçinem şol bir wagtyň özynde 180 litr suw sarp edýäris («Suwy gutarýarys», 2013).

TUIK-iň 2022-nji ýylyň jemleri boýunça çap eden maglumatlaryna görä, Antalýada 2022-nji ýylda 278 müň tonna pomidor eksport edilipdir (Egilmez, 2022).

278 müň tonnany 0.180-e ursak, 50 müň metr kub emeli suwy diňe

bir önüm üçin sarp edýändigimizi görýäris.

Beýleki miweler, gök önümler we dekoratiw ösümlikleri üçin skwažinalaryň sorup alýan suwy hakykatdan pomidoryň gyzyly däl-de, ganyň gyzyly ýaly. Çünki elimizde topragyňam gany bar. Günüň ahyrynda 20HT-ni emele getirýän pudaklardan pul gazanmak üçin esasan suw sarp edýäris. Ýogsam bolmasa, ýerüsti suwlarymyz hemme zatdan öňde durmaly ahbetin!

Deňize guýýan akar suwlarymyz bar. Mysal üçin, Manawgat suwundan kenarýakasy boyunca hem 20HT üçinem munisipalitetlere kenarýaka boýunça prowodalarda gerekli suw paýlanyp bilner (Demir, 2019).

Akar suwlarymyzy, beýleki ätiýaçlyk suw gorlarymyzy nemlendirýän Burdur, Egirdir, Beýşehir kölleri barha kiçelýär, guraýar. Daglara-da öňki ýaly gar ýaganok.

Gysgaça aýdanda, oba hojalygynda we turizmde gazanan zatlarymyzyň ýany bilen nämeleri ýitirýändigimizi-de bilmek gerek.

Dünýä ähmiýetli şäher Antalýany geljekde suwsuz goýmajak bolalyň. Suw dünýäniň birinji we ýeke-täk meselesine öwrüldi. Türkiýe suw stresi döwrüne girip barýar. Ýerasty suwlarymyz gutarmanka, olary bisarpa ulanmakdan el çekeliň!

«Ýeriň astyndaky suwlar gutarsa, ýeriň üstündäki suwlaram gutarýar!» diýen pikir bilen jogapkärçilik duýmak gerek.

Şu ýerde danalyk bilen aýdylan indeý nakyllarynyň birini

ýatlatsak gowy bolar:

«Ýer ýüzi bize ata-babalarymyzdan miras galmady, çagalarymyzdan peşgeş aldyk».

Ýeriň astynda galan suw kepen suwumyzdyr. Mukaddesligimizdir. Sorulan sorulyp alyndy, iň bolmanda galanjasyny bir hemmämiz bilelikde goralyň.

Tejelli SERJAN SYRMA.

Anna, 18.08.2023 ý. Oba hojalygy: maldarçylyk we ekerançylyk